

Lausuntopyyntö1.12.2017

Harri Jokiranta
Muutosjohtaja, sote
Etelä-Pohjanmaa

Voidaanko ehdotetulla valinnanvapauslailla osaltaan kaventaa väestön terveys- ja hyvinvointieroja sekä parantaa palvelujen yhdenvertaista saatavuutta?

Lakiluonnos ei suoraan johda väestön terveys- ja hyvinvointierojen kaventumiseen tai palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden parantamiseen, mutta nykytilanteeseen verrattuna se ei liioin estä näiden tavoitteiden saavuttamista. Lakiluonnoksen säädösten puitteissa maakunta voi soveltaa lakia siten, että terveys- ja hyvinvointierot vähenevät ja palvelujen saatavuus paranee. Riskinä on kuitenkin, että terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen ja palvelujen yhdenvertaisuuden saatavuus (esim. maakunnan reuna-alueilla) ei toteudu tasavertaisesti esitetyllä lainsäädännöllä. Erot niin maakuntien välillä kuin maakuntien sisällä eivät välttämättä kapene eikä saatavuus maakunnan kaikkien asukkaiden osalta parane, kun kustannustehokkuuden tavoittelemisen tulee keskeiseksi tekijäksi palvelutuotannon sijoittumisessa.

Valinnanvapauden järjestelmä on vielä ehdotetun lakiluonnoksen pohjalta monimutkainen eikä sen vaikuttavuutta asetettuun tavoitteeseen nähden ole osoitettu. Vaikuttavuusarvioinnin näkökulmista (s. 4) ei uudistuksen vaikutus kuntalaisten terveys- ja hyvinvointierojen kaventamiseen nouse varsinaisesti esille. Mittavan ja tarpeellisen uudistuksen yhteydessä olisi välttämätöntä tehdä ennakoiva vaikutusanalyysi mm. eri asiakasryhmien, erityisesti paljon palveluja tarvitsevien osalta. Koska relevanttia tutkimustietoa vaikutuksista ei ole kaikilta osin saatavissa, olisi tarkoituksenmukaista pilotoida ehdotettuja toimintamalleja sekä arvioida niitä saadun tiedon perusteella ennen niiden laajamittaista käyttöönottoa.

Antaako lakiluonnos asiakkaalle riittävät mahdollisuudet hakeutua asiakkaan omaan tilanteeseen sopivaan palveluun?

Huomioitavaa on myös se, että asiakkaan vaikutusmahdollisuudet tarkoittavat muutakin kuin mahdollisuutta valita tietty palveluntuottaja. Mahdollisuus valita ja vaihtaa palveluntuottajaa voi myös lisätä asiakkaiden mahdollisuutta vaikuttaa palveluiden sisältöön ja laatuun. Yhdessä maakunta- ja järjestämislakiluonnosten asiakkaan osallisuutta korostavien määräysten kanssa asiakkaiden aito osallisuus ja osallistuminen voi lisääntyä (esim. luku 7.). Palveluohjauksen määrittely, vastuut ja toteuttaminen ovat edelleen esitetyssä luonnoksessa epäselviä. Riskinä on, että asiakas- ja palveluohjaus (KAAPO) hajoaa lakiehdotuksen mukaisessa toiminnassa. Erityisesti kysymys palveluohjauksen omistajuudesta monituottajamallissa kilpailuneutraliteetin osalta edellyttää tarkempaa jäsenystä ja määrittelyä (esim. missä vaiheessa ohjaus- ja neuvonta muuttuu palvelutarpeen arvioinniksi).

Asiakkaalle käytävissä olevien palveluiden löytäminen ja niiden käyttöön saaminen edellyttää ehdotetun lakiluonnoksen mukaisessa muodossa kaikilta alueen palveluja tarvitsevilta hyvää toimintakykyä ja vahvaa omaa aktiivisuutta. Tämä on haaste erityisesti sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla toimintakyky ja aktiivisuus ovat alentuneet ja poissulkee sen että asiakaskunta joka palveluja käyttää on hyvin heterogeeninen.

Valinnanvapauden toteuttaminen ja hakeutuminen oman tilanteen mukaisesti palveluihin edellyttää, että palvelujen järjestäjällä ja palvelujen käyttäjällä on käytössään ja käytettävissä valinnan perusteeksi tarvittavat palveluntuottajien tiedot. Tiedollisen vertailtavuuden parantamiseksi käynnistyneet hankkeet tietojärjestelmien uudistamiseksi eivät helpota asiaa lyhyellä tähtäimellä, koska valinnanvapauden

perustaksi tarvittavan valtakunnallisen tietoaaineiston määrittely ja maakuntien tietojärjestelmien kehittämistyö eivät etene samaa tahtia.

Jos asiakkaalla on laaja-alaisia palveluntarpeita, toteutuuko lakiluonnoksen perusteella asiakkaan mahdollisuus saada tarpeen mukaisella tavalla yhteen sovitettuja palveluja?

Lakiesitys asettaa velvoitteita sekä suoran valinnan palvelun tuottajille että maakunnalle koskien palveluiden yhteensovittamista. Asiakkaan mahdollisuus hakeutua maakunnan liikelaitoksen palveluyksikköön palveluntarpeen arviointiin ilman sote-keskuksen ohjausta kaipaa selkeytystä. Asiakassuunnitelmalla on suuri merkitys palveluiden yhteensovittamisessa. Yhteinen asiakassuunnitelma edellyttää toimivia tietoteknisiä ratkaisuja.

Lasten ja perheiden sekä ikäihmisten matalan kynnyksen palveluissa horisontaalinen integraatio ymmärretään huomattavasti laajempaan, ulottuen kuntiin, seurakuntiin ja järjestöihin. Asiakaslähtöisesti toimiva vertikaalinen integraatio käsittää palvelujen jatkumon lapsen kasvu- ja kehitysympäristöihin tarjottavasta tuesta erityispalveluihin ja erityisen vaativaan palvelutarpeeseen liittyviin OT-keskuksiin. LAPE muutosohjelman keskeisenä kehittämiskokonaisuutena olevien perhekeskusten rooli jää lakiesityksessä määrittelemättä suhteessa sote-keskusten ja liikelaitosten palveluihin. Samoin ikäihmisten palvelukokonaisuuden rakentamisessa keskeisen asiakas- ja palveluohjauksen ohjauksen (Kaapon) asema ja rooli jäävät epäselväksi.

Asiakkaalle tarpeen mukaisten palvelujen käyttöön saaminen asettaa ehdotetussa muodossa suuret odotukset asiakkaan palveluohjaukselle ja sen koordinoinnille siten että asiakas saa parhaan mahdollisen palveluohjauksen. Asiakkaan palvelua ohjaavan asiakassuunnitelmaan sisällytetty vastuu sen toteuttamiselle ja noudattamiselle jää epävarmalle tasolle. Asiakkaan hoidossa ongelmallisena kohtana tulee olemaan hänen hoitoaan/palveluaan koskevan tiedon sisällöllinen välittyminen ja tiedon käytettävyys.

Antaako esitys maakunnille riittävät edellytykset järjestämisvastuun toteuttamiseen?

Järjestämisvastuun kokoaminen antaa mahdollisuuksia järjestämisvastuun toteutukselle. Hallituksen esityksen perusteella maakuntien sosiaali- ja terveydenhuollon substanssiosaaminen on pääosin niiden liikelaitoksissa, jolloin vaarana on asymmetria järjestäjän ja liikelaitoksen välillä. Maakunnan pitää järjestäjänä/tilaajana pystyä määrittämään, mitä palveluja on tarkoituksenmukaista tilata tuottajalta, mikä edellyttää vahvaa järjestämistoimintaa.

Maakunnalla järjestäjänä tulee olla laajempi oikeus määritellä esim. §24 mukaisia palvelusetelillä hankittavia palveluja. Maakunnan järjestämisvastuun toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että järjestäjällä on vahvaa osaamista, jotta se voi suunnitella alueensa väestön palvelukokonaisuuden. Maakunnan tuotantotavan valinta kuuluu maakunnan itsehallintoon, johon demokraattisesti valitun valtuuston on voitava vaikuttaa. Liian yksityiskohtainen säätely ei tule edistämään usean toimijan palvelutarjontaa ja samalla eriarvoisuus voi lisääntyä.

Kun maakunnan rahoituksen suhde valtionrahoitukseen on sitova, maakunnalle järjestäjänä jää vähemmän mahdollisuuksia toteuttaa vastuullisen järjestäjän tehtävää.